

A II. Magyar Egyházzenei Kongresszus Debrecenben

A Magyar Egyházzenei Társaság által megszervezett II. Magyar Egyházzenei Kongresszusnak 1995. március 14. és 16. között a Debreceni Református Kollégium adott helyet.

A kongresszus március 14-én délután 5 órakor a Kollégium oratóriumában ökumenikus zsolttáros istentisztelettel kezdődött, melyen ígét hirdetett *Fekete Károly* prodékán, református teológiai tanár (Debrecen). A program szerint ezután következett tóraolvasás és -magyarázat a felkért debreceni főrabbi, Markovics Zsolt halaszthatatlan hivatali teendője miatt elmaradt.

A Társaság elnöke, *Dobszay László*, majd a kongresszus debreceni főszervezője, *Karasszon Dezső* és a Teológiai Akadémia köszöntését átadó *Fekete Károly* üdvözlő szavai után *Barsi Balázs* ferences, teológiai főiskolai tanár „A zsolttár – az istentisztelet éneke”, *Szendrei Janka* (az MTA tudományos főmunkatársa, osztályvezető) pedig „Népzene és egyházzene” címmel tartott előadást. (Mivel a Magyar Egyházzene ezévi számaiban az előadásokat írásos formában is megjelentetjük, ezek és a későbbiek ismertetésétől itt eltekintünk).

A kongresszus első estjét a Kollégium dísztermében megrendezett pazar fogadás zárta.

Március 15-én reggel a felekezeti tagozatok istentiszteleteket tartottak. A katolikus szekció nagybőjti szentmiséjét a domonkosok templomában eredetileg *Bosák Nándor* Debrecen-nyíregyházi megyéspüspök celebrálta volna, de váratlanul néhány nappal korábban megműtötték, s ezért helyette *Ullmann Péter* premontrei atya misézett, akivel a püspök atya helynöke és *Kormos Gyula* miskolci plébános, szintén társaságunk tagja koncelebrált. A protestáns szekció a Kollégium oratóriumában reggeli imádságot mondott („prima”), vezette és ígét hirdetett *Fekete Csaba* lelkes, a Nagykönyvtár tudományos főmunkatársa.

Fekete Csaba volt a házigazdája a protestáns szekció délelőtti ülésének, melyen ő maga a Nagykönyvtár olvasótermében a mintegy harminc fős érdeklődő – nemcsak protestánsok – előtt áttekintést adott a könyvtár énekeskönyvanyagáról (kancionálok és graduálok). A MTA Zenetudományi Intézetének három munkatársa egy-egy részterületet ismertetett. *Czagány Zsuzsa* a későközépkori hangjegyes kéziratföredékeket mutatta be. *Ferencki Ilona* a graduálok zenei anyagáról és mai istentiszteleti használatban való újraalkalmazásuk kér-

déseiről, *Farkas Zoltán* – *Gupcsó Ágnessal* előkészített referátumában – a többszólamú kollégiumi diákéneklés emlékeiről beszélt.

A katolikus szekció a díszteremben tartott megbeszélést, a vitát *Ullmann Péter* „A gregorián, a népének és a műzene a liturgia egységében” című gondolatébresztő előadása vezetése be (ld. lapunk jelen számának 238–240. oldalain), melynek nyomán élénk és tartalmas beszélgetés alakult ki. A Társaság katolikus tagozatának jelenlévő tagjai újabb két éves időtartamra megválasztották vezetőjüknek *Merchez Györgyöt* (Budapest).

Az ebédszünet előtt megalakult az egyházzene-pedagógiai szekció; létrejöttét az az örövendetes tény indokolta, hogy újabb intézmények megnyitásával az egyházzene különböző szinteken oktató tanárok száma egyre nő, s jó részük a Magyar Egyházzenei Társaság tagja. A szekció szervező testületet választott, vezetője pedig *Molnár Johanna* (Budapest) lett.

A délutáni plenáris ülés kerekasztal-beszélgetésén *Farkas Zoltán* elnökleltével a „Kortárs zene – egyházi zene” témakörében *Jeney Zoltán*, *Sári József* zeneszerzők, *Déri Balázs* és *Dobszay László* zenetudósok, *Karasszon Dezső* és *Tardy László* egyházkarnagyok fejtették ki gondolataikat a kortárs egyházzene-szerzés normáiról és lehetőségeiről. Az eszmecserebe bekapcsolódtak a mintegy 120 fős hallgatóságból is.

Este a Debrecen-nagyerdei református templom *Schola Calviniana* együttese *Karasszon Dezső* vezetésével az oratóriumban hangversenyt adott az Óreg Graduál és az Óvári Graduál nagybőjti-nagyheti anyagából. A még csak rövid múltra visszatekintő liturgikus énekegyüttes máris magas színvonalon és az újrakezdés lelkesedésével kívánja visszagyökereztetni a mai református gyülekezeti gyakorlatba a XVI–XVII. századi protestáns graduálok sokak által eddig holtnak tekintett anyagát. *Scheidemann-mű* előadásával közreműködött *Jakab Hedvig* orgonaművész.

Március 16-án reggel a kongresszus résztvevői a debreceni görög katolikus templomban reggeli istentisztelettel kezdték a napot. Többek számára ez az utrenye volt a bizánci liturgikus énekkultúrával való első találkozás.

A délelőtti plenáris záróülésen – melyet *Enyedi Pál*, az orgonás szekció képviselője vezetett – *Karasszon Dezső* történelmi megvilágításba helyezte az orgonista szerepváltozásának témakörét.

Ezután került sor a Magyar Egyházzenei Társaság tisztújító közgyűlésére. Ennek előkészítése alatt a protestáns tagozat megválasztotta vezetőjét *Farkas Zoltán* (Budapest) személyében. A választás eredményeként újabb két-éves időszakra megerősítettük elnöki tisztében *Dobszay László* zenetörténészt, karnagyot, a Liszt Ferenc Zeneművészeti Főiskola egyházzenei tanszékének vezetőjét, alelnökké választottuk *Trajtler Gábor* evangélikus lelkészt, orgonaművészt, a Magyarországi Evangélikus Egyház országos egyházzenei igazgatóját, újraválasztottuk titkárrá *Déri Balázst*, a Magyar Egyházzene című folyóirat felelős szerkesztőjét, vezetőségi taggá *Szendrei Janka* zenetörténészt, karnagyot, a MTA Zenetudományi Intézetének osztályvezető főmunkatársát, *Mezei János* zenetörténészt, ugyanazon intézmény munkatársát, a Budapesti Énekesiskola vezetőjét, és új tagként került a vezetőségbe *Györgyiné Koncz Judit*, a Károli Gáspár Református Egyetem Nagykovácsi Református Tanítóképző Főiskolai Karának tanára. Ők hatan és a négy tagozati vezető alkotják 1997-ig a Magyar Egyházzenei Társaság vezetőségét.

A kongresszus alatti belépések révén mintegy 25 egyéni és csoportos taggal gyarapodott a Társaság.

A kongresszust magyar nyelvű *Te Deum* éneklésével zártuk be, békességben és a jól végzett munka örömeivel. A kongresszus emelkedett légtöréséhez túlbecsülhetetlen mér-

tékben hozzájárult a minden szögletében nemes pátoszt lehellő környezet: a nagymúltú Kollégium, benne történelmünk jeles eseményeinek színhelye, az oratórium, az írás több-évszázados megbecsüléséről tanúskodó Nagykönyvtár. S az épületből kilépve nem egy alig elviselhető nagyváros zavaros nyüzsgése fogadott, hanem a még ma is tágas cívisváros nyugalma, mely fölött mintha a Nagytemplom súlyos tömbje örködnék. Ezért is érdemes volt a Tiszántúlra utazni. A nagy távolság miatti előzetes félelmünk sem igazolódott – talán csak azt sajnálhattuk, hogy dunántúli tagtársaink a két évvel ezelőttnél sokkal kisebb létszámban vállal(hat)ták az utazás fáradtságát és költségeit. S még itt is volt örvendetes kivétel: a veszprémi egyházzenei hallgatók tanárunk, *Dibusz Ferenc* vezetésével igen szép számban utaztak Debrecenbe.

A szervezés zökkenőmentessége, a vendéglátás barátságossága szintén nem elhanyagolható módon megalapozta a jó közérzetet. Köszönet érte a szervezést összefogó *Karasszon Dezső*nek és segítőtársainak, a zeneművészeti főiskola debreceni tagozata hivatalvezetőjének, *Ádám Katalinnak*, a Kollégium vezetésének és hivatali munkatársainak, az egyházzenei diákoknak, az étkezést és szállást szervező *Honestus Református Utazási Szolgáltató Kft*nek.

*A Magyar Egyházzenei Társaság
1995/1. hírleveléből*

Két emlék a kongresszusról

A kongresszus szép, emlékekben gazdag napjaiból különösen szívesen emlékezem vissza kétszer hatvan percre.

Az egyik a SCHOLA CALVINIANA hangversenye *Karasszon Dezső* vezetésével. Múso-rukát a XVI–XVII. századi protestáns „gradu-álkönyvek” anyagából válogatták, főként a nagybőjti-nagyheti tételekből. E gazdag szer- tartási énekirodalomnak felfedezése ugyan már az 1950-es évek végén megtörtént (Csomasz Tóth Kálmán és Bárdos Kornél munkás- ságának hála), majd Ferenczi Ilona a teljes re- pertoirel felmérését elvégezte, zenei és liturgiai szempontból csak a közelmúltban terelődött rá a figyelem. Összefügghet ez egyrészt azzal, hogy a sokszor hibás kéziratok helyes átírásá- val mostanra kezd megbirkózni a zenetudo- mány, másrészt összefügghet a protestáns egyházzenei zenei érdeklődésének kitágul- lásával, harmadrészt a protestantizmuson be- lül erősödő liturgikus mozgalmak hatásával. Most azonban nem az anyaggal, hanem a Schola Calviniana előadásával szeretnék fog- lalkozni.

Minden rossz előadás lejárta a szerzőt,

minden jó előadás valamiképpen igazolja a szerzőt és a művet. Nos, a debreceni Schola legnagyobb tette, hogy igazolta: nem muzeális érdekességű zenei anyagot rejtenek a kedves régi kéziratok, hanem zeneileg eleven, vallási- lag sokatmondó, liturgikusan pedig szinte re- velációnak ható dallamokat. Három jellemző- jét szeretném kiemelni ennek az előadásnak.

A tiszta szövegejtés felségesen igazolja e ze- nének legfőbb erényét: a bibliai szavak hatásá- nak felfokozását. Bármennyire szeretjük a la- tin gregoriánt, a legtöbb mai ember számára egy dimenziója elveszett, az, hogy mindennek- előtt a Biblia üzenetét akarja megjeleníteni a gyülekezetben. Ez az elénekelt Biblia összeha- sonlíthatatlanul hatékonyabb a pusztán olva- sott vagy felolvasott vagy magyarázott Bibliá- nál. Az mindig „idézett”, itt mintha magának Istennek dörgő és édes hangja (vö. a 29/28. zsolttárral) jelenne meg. Váltig csodálkozom, hogy a Bibliát mindennél előbbre helyező egy- házak miért nem mérték fel, milyen forradal- mi változást hozhat az egyházzeneben, ha Is- tennek szavait közvetlenül, mondjuk így, le- fordítás nélkül (ember-csinálta ütemekbe nem

szorítva, ember-csinálta harmóniákkal nem elfödve) jelenítik meg az énekhangok. Nos, a Bibliának (s más megszentelt szövegeknek, pl. az Athanáz-hitvallásnak) ez a beszédessége maradéktalanul megjelent a Schola Calviniana előadásában.

A második reveláció: az előadás eseményvolta. Amikor az éneken belül szóló, kisebb csoport, teljes kórus váltakozik, amikor két hang felelget egymásnak, amikor a kórus felállása, mozgása, az éppen éneklők térbeli elhelyezkedése maga is az előadás részévé válik, akkor azt érezzük: itt valami történik. Nemcsak beszélünk valamiről, nemcsak felidézünk valamit, nemcsak gondolunk valamire, hanem a szavak (és hangok) hatására, szinte a frázisvégek remegő szünetei közben valami megtörténik velünk. S az egyházi énekek ez a drámai alkata, mely – nemcsak a hangversenyen hallott passió-részletben, hanem az egész előadásban végig érzékelhető – nem valami másodlagos érzelmi vagy hangulati tényező. A liturgia-tudat fordulópontja, amikor felismerjük, hogy nem egy oktatásnak, hanem egy isteni eseménynek vagyunk a részesei.

A harmadik mozzanat: az előadás stílusa. Megkérdezhetné valaki: gregorián szempontból hiteles volt-e ez az előadás. Értelmetlen kérdés. Mert a gregorián egyik legfontosabb jellegzetessége, hogy annyira „elemi jelenség”, hogy minden közösséghez, nyelvhez, felfogáshoz, vérmérséklethez idomulni tud. Nos, itt nemcsak anyagában, hanem előadásmódját tekintve is egy igazi református gregorián megszületésének tanúi lehetünk. Az előadásnak egy bizonyos keménysége, határozottsága, a deklamáció ereje, a szövegi-zenei kijelentések eltökéltsége csak magyar református hagyományon nevelkedő énekesek ajkán szólalhatott így meg. (Hadd utaljak itt egy klasszikus ellenpéldára: ma már híres a csángó magyarok latin nyelvű gregorián misefelvétele, mely csak csángó torkokban szólalhat meg ily tökéletes stílusbiztonsággal.) A gregorián ének legfőbb hitelessége: az emberi, érzelmi hitelesség, a közösség és az éneklés harmóniája tagadhatatlanul jelen volt. S ha egyik-másik lemezen a gregorián csendessége, intim szépsége és szelidsége ragadja meg az embert, ennél semmivel sem kevésbé meggyőző az isteni szó és az azt hordozó dallam ereje, a szívek kapuját felnyitó határozottság és egyértelműség.

Talán egyetlen baráti tanácsot engedjen meg a schola és vezetője. Most még – mint mindenkinél, aki új útra lép – nagyon előtérben van a tudatosság, a szándékolttság. Az idő, a gyakoroltság, 3–4 év rendszeres istentiszteleti szolgálat meg fogja hozni azt az oldottságot is, mely nem ellentéte a határozottságnak, mégis helyet enged az ihletnek, a helyes rögzítésnek,

a fül által diktált formáknak és hangzásoknak. S ezzel már egy általánosabb esztétikai síkra kerülünk: a zenei formálás világsága, ereje nem ellentétes az eleganciával, a bájjal; ha egyik a zene racionalitását, szellemiségét adja, a másik azt a humort (a szó eredeti értelmében), mely nélkül nincs komoly művészet.

A kongresszus utolsó napján a GÖRÖGKATOLIKUS UTRENYÉN (hajnali szolozsmán) vettünk részt. Ha a Schola Calviniana hangversenyén egy hagyomány feltámasztásának tanúi lehetünk, emitt egy hosszú hagyomány kitartó ápolásának bámulatos eredményét láthattuk. Azt hiszem, bizánci szertartásra minden felekezet minden egyházzenesének el kellene járnia – nem is túl ritkán. Amit mi, nyugatiak, a nagy fejlődési lendületünkkel – minden értékteremtés mellett is – bizony valahol elrontottunk, itt még épen él. Amit a liturgia és liturgikus ének igazi stílusáról mi csak mint régmúlt történelmet tanulunk, itt szemünk előtt lejátszódik, mindennapos gyakorlat. Most nem a dallamokról akarok beszélni, melyek, tudjuk, csak többszörös áttételen keresztül idézik fel a bizánci stílust és repertoárt. De szóljunk röviden az énekek formájáról, a szertartás énektrendjéről, s legfőképpen magának a liturgiának tartalmáról. Őt jellemző dolgot emelnék ki.

1. A liturgia és a liturgikus ének egy és ugyanazon dolog. Az éneket legkisebb részletéig a liturgia alakítja. Minden, ami liturgia, valamely módon egyben ének is. Minden, amit énekelnek, maga a liturgia. Az ének nem más, mint a megszólaló liturgia. Elsődleges: a liturgia szöveganyaga. Az ének feladata, hogy ezt hol énekbesszéddel, hol dallamosabb műfajokkal hangzóvá tegye. Az utrenye egyórányi liturgiája megszakítatlan éneklés.

2. Az énekszövegek vagy a Bibliából valók, vagy ahhoz költött kommentárok, de formailag mindvégig a Biblia szabad prózáját alkalmazzák. Rímes, mértékes vers egyáltalán nem szerepel a liturgiában. S ez nem csak formai kérdés. Így válik az ének egy közvetlen párbeszéddé Isten és az Egyház között.

3. Az énekek (vagy inkább: az éneklés) elosztását a liturgia határozza meg. Az dönti el, mi tartozik a celebránsra, mi tartozik a kántorra, mi az énekesekre, mi a gyülekezetre. A liturgia ezek állandó váltakozásából áll. De hogyan tud a gyülekezet bekapcsolódni a szabad próza-szövegű, állandóan változó, strófikus ismétlést nem alkalmazó énekekbe? A „hang”-ok gyakorlatával. A „hang” egy olyan dallamszéma, mely a zárlatoknál rögzíti a

formulákat, de a közbeiktatott recitációs hangok megengedik a változó frázishosszúságokat. Ezek az elemek addig ismétlődnek, amíg a szöveg tart, s akkor egy zárófrázissal kiegészülnek. Minthogy egyes szövegeknek állandó dallamuk van, a többi viszont nagyrészt egyazon „hangon” végzik egy liturgikus alkalmon belül, bámulatatosan biztosan „érzi” mindenki a szöveg és dallam összeillesztését. Kottára nincs is szükség. Itt érthetjük meg, hogyan élhetett a liturgia sok száz tétele a szájhangomány korában kottáirás nélkül. S itt értjük meg, mit jelenthettek eredetileg a „modusok”. Nem skálákat, hanem illyesféle, szabadon alkalmazható dallammotívumokat.

4. A liturgiát igen elevenné teszi a mozgás, szó és dallam összekapcsolódása. A pap helyváltoztatásai, a felállások, leülések, meghajlások – vagyis a test és a tér imádsága – pontosan összehangolódik az énekműfajokkal, a liturgikus renddel, ugyanakkor változatossá, színessé, drámaivá, a szó legjobb értelmében „érdekessé” teszi a szertartást, az unalmat messze űzve.

5. Végül a legfontosabb: ez a liturgia valóban az, ami a liturgia lényege. Isten népe Jézus Krisztussal egyesülten, a Szentlélekkel egyesülten már kora reggel az Atya elé áll, hogy a dicséret áldozatát, „az ajkak gyümölcsét” neki bemutassa. Nincs itt semmi „célszerűség”, nincs semmi tanulság, nincs buzdítás, nincs közvetlen moralizálás, nincs élményszerzés – csak belefeledkezés a tiszta istendicséretbe. Nem más ez, mint a menny előcsarnoka, a mennyei istendicséret előre ízelése, begyakorlása. Nem kell itt tanítani (annak ügyis megvan a maga ideje és helye) – maga a liturgia oktat, egészében. „Sacris erudiri” – a szent cselekményekből oktatást nyerni, mondta a rég elfelejtett római oráció is.

E liturgiában részt véve sóvárogva gondoltam arra, amit mi, nyugatiak elvesztettünk. Hálás voltam a Keletnek, hogy megőrizték számunkra a liturgia ókeresztyén szellemét és gyakorlatát. S azt kívántam nekik, tartsanak ki magabiztosan ebben a gyakorlatban – minden csábítás ellenére.

Dobszay László

Egyházzeneoktatási konferencia Debrecenben

(1995. január 26–27.)

A Liszt Ferenc Zeneművészeti Főiskola budapesti és debreceni tagozatainak egyházzene-tanszékei országos konferenciát hirdettek a különféle szinteken és intézménytípusokban egyházzene-tanító tanárok részére. A konferencián mintegy 60 tanár jelent meg, köztük a zeneakadémiai tanárokon kívül az állami zene-tanárképzők, zenei szakközépiskolák, zeneiskolák, zenei általános iskolák, egyházi vezetés alatt álló főiskolák, tanítóképzők tanárai, s még sok érdeklődő világi és egyházi szakember.

A konferenciát Dobszay László előadása nyitotta meg (Gyülekezétszerűség és professzionálisizmus), majd *Komlós Katalin* zenetörténész tartott előadást – a Palestrina-centenárium alkalmát kihasználva – a nagy egyházi zeneszerző halála körüli időben bekövetkezett zenetörténeti változásról, s benne az egyházzene megváltozott szerepéről. Az első vitaülés témája: a tantárgyak, tantárgycsoportok összetétele és arányai az egyes iskolatípusokban. Az első napot vesperás zárta, közösen recitált gregorián dallamokkal, polifon himnusszal és Magnificattal, 3 orgonás interlúdióval.

A második napot a Huszár Gál graduálkönyvből vett primával kezdtük. A délelőtti szekcióüléské volt: egyes tantárgyak, tantárgycsoportok tananyagelosztását, a repertoárválasztási és módszertani tapasztalatokat beszéltük meg. Az első szekció témája az egy-

szólamú liturgikus ének volt: a gregorián, a graduálirodalom és a magyar gyülekezeti népének. A második szekció az egyházzeneirodalom és az egyházi kórusművek tanításával foglalkozott. A harmadik szekció az orgonatanítást elemezte, mégpedig nemcsak a technikai oktatást és darabjátékot, hanem a kíséresre, liturgikus orgonajátéokra előkészítő stúdiómunkákat is. Délután a szekcióvezetők összegezték az eredményeket, s ekkor határozta el a konferencia, hogy a közös munka folytatásaként további konferenciákra, tanfolyamokra van szükség – most már egy-egy tantárgy körében. S hogy ennek szervezeti formáját is megtaláljuk, elhatároztuk, hogy a II. Magyar Egyházzenei Kongresszuson megalakítjuk az egyházzene-pedagógiai szekciót (ami természetesen meg is történt Debrecenben, március 16-án.)

A konferencia záró előadása mindenki számára nagy élmény és igazi továbbképzés volt: *Kovács Sándor* zenetörténész Sztravinszkij és az egyházzene kapcsolatáról beszélt.

A találkozó zavartalan lebonyolításáért, a munkára és barátkozásra oly kedvező légkör kialakításáért a debreceni főiskolai tagozatnak és személy szerint *Karasszon Dezsőnek* vagyunk hálásak mindnyájan, a konferencia résztvevői.

Dobszay László